

польських організацій на Русі гаряче вітає прагнення братнього українського народу до політичного визволення й заявляє, що поляки відчують себе вічними громадянами цієї країни й готові співпрацювати у творенні основ власного життя українського народу із захистом прав польської національної меншини в Україні»¹⁴¹.

18 жовтня 1917 р. в Бердичеві відбувся військовий з'їзд поляків Південно-Західного фронту, на якому ухвалено рішення про створення Виконавчого комітету поляків Південно-Західного фронту. Структура була покликана координувати діяльність різних польських військових спілок у справі створення польських збройних формацій, допомоги військовим у поверненні до рідного краю тощо¹⁴². Із ініціативи цієї організації 1918 р. в Житомирі організовано польські офіцерські курси. Мета навчальних занять полягала у підвищенні загального освітнього рівня колишніх офіцерів російської армії польської національності. Такі освітні заклади частково фінансувала американська полонія¹⁴³.

7.5. Волинь у складі Української Народної Республіки й Української Держави Павла Скоропадського (листопад 1917 – грудень 1918 рр.)

Жовтневий більшовицький переворот 1917 р., який спричинив падіння Тимчасового уряду та кардинально змінив перебіг революційних подій, знайшов свій відголос і на Волині. Зокрема, Кременецька міська дума рішуче засудила дії більшовиків і висловила підтримку Тимчасовому уряду й Українській Центральній Раді. «25 жовтня цього року, більшовики підняли повстання в Петрограді з метою захоплення влади, абсолютно не рахуючись з тим, що цей виступ згубно відобразиться на фронті, ослаблює й без того виснажену армію та віддаляє скликання Установчих зборів. Ця спроба, на щастя, викликала рішучий осуд зі сторони величезної більшості революційної демократії в постаті діючої Армії, соціалістичних партій та органів місцевого самоврядування...», – записано в журналі міської думи Кременця від 4(17) листопада 1917 р.¹⁴⁴

Луцька міська дума теж засудила захоплення влади більшовиками й висловила свою підтримку УЦР¹⁴⁵. Водночас на початку листопада в місті був створений революційний комітет, який отримав підтримку збільшовізованих солдатів 126-ї піхотної дивізії, котра дислокувалась у місцевості Рожища. Натомість серед військовослужбовців Особливої та XI армії Південно-Західного фронту, які тоді перебували на Волині, відбувалася стихійна українізація. Однак «нечисленні

¹⁴¹ Центральний державний архів громадських об'єднань та україніки. Ф. 1115. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 1. Див. також: Zjazd Polski na Rusi w Kijowie... S. 76.

¹⁴² Tygodnik Kresowy. 1918. № 13. S. 7.

¹⁴³ Там само. 1918. № 10. S. 8.

¹⁴⁴ Держархів Тернопільської обл. Ф. 242. Оп. 1. Спр. 67. Арк. 85–85 зв.

¹⁴⁵ Лис С. Волинь в Українській революції ... С. 4–5.

українізовані підрозділи не могли серйозно протидіяти військовим частинам, просякнути більшовицьким духом»¹⁴⁶.

У таких умовах 7(20) листопада 1917 р. III Універсалом була проголошена Українська Народна Республіка. Цим же документом передбачалися вибори (27 грудня) та скликання (9 січня) Українських установчих зборів. До того часу влада в УНР мала належати Центральній Раді та Генеральному Секретаріату: «До Установчих Зборів України вся власть творити лад на землях наших, давати закони і правити належить нам, Українській Центральній Раді, і нашому правительству – Генеральному Секретаріатові України»¹⁴⁷. До складу УНР увійшла й Волинська губернія¹⁴⁸.

Владна вертикаль УНР являла собою систему губернських і повітових комісарів. На чолі губернії стояв губернський комісар. У повітах схема дублювалася. Правоохоронні органи – народна міліція, підпорядкована місцевому самоврядуванню, та парамілітарні формування Вільного козацтва. Місцеве самоврядування було представлене губернськими, повітовими та волосними земствами, а також міськими думами.

На час проголошення УНР у багатьох адміністративних одиницях, зокрема на Волині, вже відбулися демократичні вибори до земств і перші засідання. Щоправда, через складну політичну ситуацію та зовнішнє військове вторгнення в Україну виникла проблема виборів до губернських народних рад (земств).

На жаль, доступна джерельна база не дає змоги встановити більшість імен перших осіб губернії, очільників повітів і міст, а також депутатського корпусу. Історикам відомі лише поодинокі чиновники. Губернським комісаром і надалі залишався А. В'язлов. Наприкінці січня 1918 р., вочевидь, на хвилі більшовицького наступу, він пішов у відставку, хоча чутки про небажання А. В'язлова продовжувати роботу комісара ширилися ще з осені¹⁴⁹. Помічником губернського комісара був Семен Куриленко. На початку лютого 1918 р. всю губернську владу відправлено у відставку. Замість неї було утворено Комісаріат Волинської губернії, який складався з трьох осіб: Василя Кандиби, Семена Куриленка (в. о. губернського комісара) й Антона Півощького. Цей комісаріат очолював цивільну владу в губернії¹⁵⁰.

Волинське губернське земство від самого початку революції не збиралось і не поповнювалося новими членами, як це відбувалося в інших губерніях¹⁵¹. Посаду губерніяльного інспектора міліції обіймав С. Василенко, військового коменданта Волині – Петро Болбочан¹⁵². Про нього Василь Верига зазначав, що «це був перший комендант від початку революції, котрий, замість мітингів, почав творити

¹⁴⁶ Гуцалюк І.О. Українські національні органи влади на Волині (1917–1921 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Київ, 2013. С. 12.

¹⁴⁷ Українська Центральна Рада. Документи і матеріали. У 2-х т. / упоряд. В.Ф. Верстюк. Київ, 1996. Т. 1: 4 березня – 9 грудня 1917 р. С. 400.

¹⁴⁸ Бойко О.Д. Проблема визначення кордонів України в період Центральної Ради (1917–1918 рр.). *Український історичний журнал*. 2008. № 1. С. 39.

¹⁴⁹ Нова рада. 1917. 19 верес. № 140. С. 2.

¹⁵⁰ Махорін Г.Л. Українська національна революція 1917–1922 рр. та її перебіг на Житомирщині. Житомир, 2017. С. 55.

¹⁵¹ Нова рада. 1917. 8 жовт. № 157. С. 1.

¹⁵² Сідак В., Осташко Т., Вронська Т. Полковник Петро Болбочан: трагедія українського державника : наукове видання. Київ, 2004. С. 16.

лад і порядок»¹⁵³. Наступником П. Болбочана, який на чолі Запорозького корпусу звільняв схід України та Крим, став отаман Олександр Козьма, опісля – Петро Борковський та Оліференко.

Восени 1917 р. в загальноукраїнському контексті активізувалося питання тісної співпраці міст. Ініціативу щодо скликання крайового з'їзду Союзу міст узяв на себе Київ. Запрошення на зібрання отримала й місцева влада Кременця. Так, у журналі засідання Кременецької міської думи за листопад 1917 р. за головування Бориса Козубського (1886–1953 рр.), який у різний час був членом УЦР, українським просвітнянським і кооперативним діячем, згодом – парламентарем міжвоєнної Польщі, в'язнем Берези-Картузької та мордовських таборів, читаємо: «...З реорганізацією міського самоврядування на демократичних засадах..., в умовах сучасного життя країни, стоять особливо складні та відповідальні завдання, які можуть бути розв'язані лише спільними зусиллями всіх міських громад. ...В таких умовах перебувають міста України, яка тепер має свій вищий орган крайового самоуправління, й умови життя викликають необхідність більш тісного об'єднання міст на нинішніх теренах 5-ти губерній...»¹⁵⁴ (рис. 131).

Рис. 131. Борис Козубський (1886–1953 рр).

Джерело: із Тернопільського енциклопедичного словника (Тернопіль, 2005 р.)

Від самого початку свого існування УНР лихоманило від політичної нестабільності. Большевики намагалися встановити свою владу в окремих місцевостях краю. Відносного успіху вони досягли в Луцьку, Рожищах, Рівному та Сарнах. Так, 29 жовтня (11 листопада) 1917 р., на четвертий день перевороту в Петрограді та ще до проголошення УНР, Луцька рада солдатських, робітничих та селянських депутатів відмовилася передавати владу большевикам. Хоча водночас була ухвалена резолюція

¹⁵³ Там само.

¹⁵⁴ Держархів Тернопільської обл. Ф. 242. Оп. 1. Спр. 67. Арк. 87–88.

«вважати недопустимим застосування збройних сил Луцького гарнізону для придушення Петроградського повстання». За кілька днів розагітовані більшовиками солдати 126-ї піхотної дивізії в околицях Луцька відмовилися виконати наказ про демобілізацію та проголосили себе червоногвардійцями. Командиром самопроголошеного збройного угруповання став прапорщик Олексій Дмитрієв.

У ніч із 12(25) на 13(26) листопада 1917 р. вони увійшли до Луцька, арештували начальника міліції, начальника гарнізону, кількох членів виконавчого комітету Особливої армії, урядового комісара при Особливій армії, зайняли друкарню, пошту, телеграф і в'язницю, з якої негайно було випущено арештованих перед тим більшовиків. Міський голова Самуїл Спектарьов терміново виїхав до Києва «з протестом проти насильницьких порушень прав міського самоуправління». Легітимізувати більшовицьку владу мав Надзвичайний з'їзд депутатів Особливої армії, що зібрався у Луцьку 14(27) листопада, але за відсутності підтримки він був змушений переїхати до Рівного. Начальник станції Луцька відмовлявся відправляти потяг зі збільшовиченими солдатами. Тоді вони силоміць висадили усіх пасажирів потяга на Київ і погрозами розстрілів примусили залізничників відправити їх до Рівного¹⁵⁵.

Із прибуттям більшовиків до Рівного у цьому місті склалася загрозна ситуація. Лише завдяки втручання Генерального секретарства великоруських справ встановився хиткий паритет¹⁵⁶. Українці зняли патрулі, а більшовики не стали виставляти свої. Цей стан тривав аж до Різдва 1918 р., коли більшовики спробували встановити контроль над містом. Загалом зимою 1917–1918 рр. в Рівному тривало непросте позиційне військове протистояння вільнокозацьких загонів із більшовиками¹⁵⁷.

Декілька ешелонів із більшовиками роззброїли в районі Старокостянтинова та Здолбунова. Зрештою українцям вдалося увійти до Рівного і «заарештувати членів ревкому Ю. Гузарського, В. Єгор'єва, Г. Чудновського і вивезти їх до Києва»¹⁵⁸. За кілька днів Рівне намагався захопити загін Кіквідзе. Дрібні більшовицькі заколоти відбувались і в інших місцевостях Волині, однак безуспішно.

Значну допомогу в боротьбі з більшовиками наприкінці 1917 р. надав полк імені Костя Гордієнка на чолі з Всеволодом Петрівим. Цей українізований полк колишньої російської армії йшов до Києва із Західного фронту. Коли полк увійшов до Олевська. «...Гайдамаки не мали хвилинок спокою. Праця кипіла. Виправляли потяги на Київ з майном, реквізували переходячі ешелони з організованими та дезорганізованими дезертирами, впорядкували життя та самооборону околичних сіл...»¹⁵⁹. Населення цього волинського містечка, змучене дезорганізацією державного життя, раптово дістало підтримку з боку українського війська. Зрештою полк став центром громадського життя Олевська й околиць, а місцеві жителі – прихильними до української ідеї, з етнографічних українців («селян», «мужиків», «тутешніх») перетворилися на українців за переконаннями.

¹⁵⁵ Нова рада. 1917. № 205. С. 3.

¹⁵⁶ Там само. 1917. № 209. С. 3.

¹⁵⁷ Нариси історії Української революції 1917–1921 років. У 2-х кн. / гол. авт. колект. В.Ф. Верстюк. Київ, 2011. Кн. 1. С. 233.

¹⁵⁸ Історія міст і сіл Української РСР. У 26 т. Ровенська область. Київ, 1973. С. 47.

¹⁵⁹ Петрів В. Спогади з часів української революції (1917–1921). *Петрів В. Військово-історичні праці. Спогади*. Київ, 2002. С. 287.

На авторитет Центральної Ради й української влади загалом також впливали дії осіб, що виступали, на законних підставах чи самовільно, від її імені. Так, згаданий вище В. Петрів, не маючи жодного зв'язку з українською владою, самовільно «іменем Центральної Ради Української запропонував (солдатам місцевої залоги, – авт.) демобілізуватися, скласти зброю», а потім дав дозвіл на формування місцевої міліції¹⁶⁰.

На початку лютого 1918 р. Волинь стає місцем осідку вищих органів влади УНР. Вони були змушені евакуюватися з Києва під тиском більшовиків. В історичній літературі докладно описано перебування Центральної Ради та Ради народних міністрів УНР в Житомирі, Сарнах і Коростені (рис. 132).

Рис. 132. «Волинська народна газета», 11 квітня 1918 р.

Паралельно із революційними подіями тривало збройне протистояння на фронтах Великої війни. Так, 18(5) лютого 1918 р. німецькі війська розпочали на західних

¹⁶⁰ Там само. С. 284.

теренах колишньої Російської імперії наступальну операцію «Фаустшлаг», яка тривала до початку березня того ж року й була спрямована на змушення більшовиків прискорити підписання Брестського миру. Основними напрямками руху армій були залізниці Луцьк – Рівне – Козятин – Бердичів і Ковель – Сарни – Коростень, а також автодорога Луцьк – Рівне – Житомир. Німецькі війська швидко оволоділи Луцьком. Лівий фланг забезпечували Гайдамацький Кіш Слобідської України Симона Петлюри, а правий – Запорізький корпус під командуванням Костянтина Прісовського.

21(8) лютого 1918 р. німці займають Новоград-Волинський, 22(9) лютого – Коростень, 24(11) лютого – Житомир. Більшовики практично не чинили опору. Генерал Макс Гофман писав: «Це найкомічніша з війн, які я бачив. Ми завантажуємо в потяг жменю піхотинців з кулеметами й женемо їх до наступної залізничної станції; вони швиденько захоплюють її, беруть у полон більшовиків, декілька вояків й продовжують свій рух далі. Принаймні, така процедура додає певного шарму новому способу ведення війни»¹⁶¹. Після укладення Брестського миру з колишніх військовополонених російської армії на території Німеччини й Австро-Угорщини формують Синьожупанну та Сірожупанну дивізії (рис. 133). Їх швидко перекинули та доукомплектували на теренах Ковельського і Володимирського повітів. Згодом ці вояки не тільки захищатимуть Україну від більшовиків, але й братимуть участь у внутріполітичному протистоянні¹⁶².

Рис. 133. Офіцери Сірожупанної дивізії на станції м. Володимира-Волинського, 1918 р.

Джерело: із фондів Австрійської національної бібліотеки

¹⁶¹ Гофман М. Записки и дневники. Л., 1929. С. 67.

¹⁶² Шабала Я. Перша світова війна. Українська революція (1914–1921 рр.) ... С. 323.

Із очищенням Волині від більшовиків почало налагоджуватися нормальне повсякденне життя. Відновлювали діяльність законні органи влади УНР. Поновилася робота повітових комісарів, губернської та повітових народних рад й управ, міських дум й управ. Продовжили свою роботу й численні харитативні організації, які сконцентрували діяльність на допомозі біженцям. Так, у березні 1918 р. була опублікована відозва Міністерства польських справ УНР, що його очолював уродженець Кам'янця-Подільського, юрист, майбутній волинський воєвода Мечислав Міцкевич (1879 – перед 1939 р.), до усіх польських допомогових організацій із проханням надати відомості про поточну діяльність. Урядову структуру цікавили насамперед кількість зареєстрованих біженців, бюджет і фінансова ситуація, відомості про структурні підрозділи, контакти дані¹⁶³.

У березні 1918 р. територія Волинської губернії збільшилася. До неї приєднано Мозирський повіт Мінської губернії. Щоправда ненадовго – уже 14 серпня Рада Міністрів ухвалила рішення про створення Поліської округи, куди переходив і Мозирський повіт.

29 квітня 1918 р. в Україні відбувся державний переворот. До влади, за підтримки німецьких й австро-угорських військ, прийшов гетьман Павло Скоропадський (рис. 134). Головними дійовими особами перевороту на теренах Волинської губернії були Дмитро Андро, В. Пуцин, Бржозовський і Біляїв. Саме вони роздрукували у друкарні житомирської газети «Волинь» примірники гетьманської «Грамоти до всього українського народу», а пізніше розклеювали їх по місту із залученням міліції.

Делегати Хлібороби Волинської губ. во главе с Гетьманом всея Украины
Г. П. Скоропадским на всеукраинском съезде 29-30/4 1918 г. Киев.

Рис. 134. Гетьман Павло Скоропадський із делегатами Волинської губернії на з'їзді хліборобів, 29–30 квітня 1918 р.

Джерело: з фондів Центрального державного аудіовізуального та електронного архіву

¹⁶³ Tygodnik Kresowy. 1918. № 15. S. 8.

Історики характеризують урядування П. Скоропадського періодом стабільності, звертаючи увагу на ефективну адміністративну реформу, яка полягала у створенні апарату волинського губернського старости та повітових старост. Так, 4 травня 1918 р. волинським губернським старостою призначено згадуваного вище Д. Андро (рис. 135). Повітовими старостами на Волині стали: у Житомирському повіті – І. Арндт (заступник – О. Дунін-Борковський), Новоград-Волинському – Л. Бродський, Овруцькому – О. Далевич (заступник – Й. Курманович), Володимирському – В. Пуцин, Дубненському – Д. Прибильський, Ізяславському – М. Шабельський, Ковельському – О. Нікітін, Кременецькому – М. Шмідт, Луцькому – Ф. Шлеммер, Острозькому – К. Курзенков, Рівненському – Й. Максимович, Старокостянтинівському – Р. Ржевський. Однак адміністрації П. Скоропадського не вдалося поширити владу на терени Ковельського та Володимирського повітів, де керувала місцева польська адміністрація під загальним контролем німецьких й австро-угорських військ¹⁶⁴.

Рис. 135. Дмитро Андро (1866 – бл. 1920 рр.).

Джерело: із книги М. Боиович «Члены Государственной думы (Портреты и биографии). Первый созыв» (Москва, 1906)

Серед позитивних ознак режиму П. Скоропадського можемо відзначити нормалізацію роботи державного апарату, певну стабілізацію економіки, повернення суспільних відносин від революційної нівеляції законів до примату законодавства. На початку квітня 1918 р. газета «Волинь» констатувала: «В даний час із зайняттям території Старокостянтинівського повіту німецькими військами, життя в ньому почало приходити в нормальний стан. Припинилися розбої і грабежі, зменшилася кількість нових злочинів. Відбувається чистка гріхів пережитого минулого. Для більшості селян прихід німців став нежданим – прихід кінця свободи грабувати здавався небажаним... Коли було

¹⁶⁴ Гуцалюк І.О. Українські національні органи влади на Волині (1917–1921 рр.). С. 10.

віддано розпорядження всім здати зброю – багато її було зібрано. Але виявилось, що все-ж таки багато зброї залишилось прихованою»¹⁶⁵.

Упродовж короткого часу було відновлено приватну власність на землю. Переділи землі осені 1917 р. визнали незаконними. Значно ускладнено проведення зібрань, обмежено агітацію. Одночасно наростала й опозиція до нової влади. Зокрема, в травні 1918 р. мали місце антигетьманські виступи у Житомирському й Овруцькому повітах Волині.

«Наведення порядку» новою владою спричинило хвилю локальних конфліктів за землю та розграбоване восени-взимку майно. 21 червня 1918 р. П. Скоропадський навіть зустрівся з делегатами від середніх землевласників («хліборобів») Волинської губернії, які прагнули зберегти та захистити власні господарства тощо¹⁶⁶.

Безпекова ситуація влітку 1918 р. залишалася дуже напруженою. Джерела фіксують селянські виступи в Колках, Осниці, Тростянці й інших місцевостях Волинської губернії¹⁶⁷. Так, 16 червня у Карпівцях Житомирського повіту стався конфлікт між місцевими селянами та німецьким солдатом, що охороняв посіви. Селянські коні зайшли на засіяне поле. Охоронець погнав коней у село, де його зустріли власники худоби. Сталася бійка, під час якої солдат убив цих селян. Того ж дня у селі Голюнки Старокостянтинівського повіту було спалено фільварок Миколи Лелявського. У червні 1918 р. в хаті Зосима Кравчука у селі Баранівка (Новоград-Волинський повіт) відбувалися збори місцевих жителів, де обговорювалися політичні питання. Про цю подію стало відомо Державній варті, відтак правоохоронці за допомогою 11 німецьких солдатів оточили місце зборів. Із будинку пролунали постріли, люди почали втікати. У сутичці загинув 30-літній вартовий Петро Лазарчук¹⁶⁸.

Інша історія сталась у селі Сліпчиці (Житомирський повіт), де двоє місцевих жителів – Петро та Прокіп Самійленки придбали коней і воза, які, вочевидь, були украдені дезертирами. 25 червня 1918 р. загін вартових на чолі з начальником волосної варти прийшли у село й зажадали повернення колишнього військового майна. Останні не погодились, відтак зав'язалася бійка, яка завершилася людськими жертвами¹⁶⁹. Великий заколот стався в Авратинській волості Старокостянтинівського повіту в червні 1918 р. Тоді селяни вбили багатьох службовців Державної варти, зокрема ставників керівної ланки. Із Житомира та Старокостянтинова в Авратин було скеровано додаткові загони правоохоронців. Також до повсталих селян виїхав губернський староста. Невдовзі заколот було ліквідовано¹⁷⁰.

У селі Нова Мощаниця Дубенського повіту в час розрух 1917 р. селяни розграбували ліс графа Іларіона Воронцова-Дашкова. 12 липня 1918 р., уже за нової влади, в село прибув загін Державної варти для опису та повернення лісоматеріалів

¹⁶⁵ Комарніцький О.Б. Містечка Південної Волині в Українській революції 1917–1920 рр. ... С. 38–46.

¹⁶⁶ Нариси історії Української революції 1917–1921 років. У 2-х кн. Кн. 1. С. 289–290.

¹⁶⁷ Шабала Я. Перша світова війна. Українська революція (1914–1921 рр.)... С. 327.

¹⁶⁸ Архів Української Народної Республіки. Міністерство внутрішніх справ. Справоздання губерніяльних старост і комісарів (1918–1920) / упоряд. В. Кавунник. Київ, 2017. С. 11–12.

¹⁶⁹ Там само. С. 12.

¹⁷⁰ Там само. С. 15.

власникові. Селяни здійснили напад на вартових, унаслідок якого загинув правоохоронець Куліковський¹⁷¹.

У липні 1918 р. всю Україну, зокрема й Волинь, охопив страйк залізничників. Його оголосили у Сарнах, Коростені та Здолбунові. Залізничники вимагали повернути скасовані надбавки до зарплати та централізовано забезпечувати їх продовольством. Переговори не давали результатів, тому уряд вдавався до досить жорстких заходів – звільнення страйкарів із роботи. На заміну машиністам прибули спеціалісти з Німеччини. Особливо непокірних залізничників інтернували в спеціально облаштованому таборі у Володимирі-Волинському. Невдовзі страйк зазнав поразки, проте його наслідки мали критичний характер.

На відміну від суперечливої соціально-економічної політики уряду Скоропадського в сфері культури й освіти простежувалися позитивні тенденції. Гетьман зберіг інститут губернських комісарів народної освіти, створених ще за УЦР. Так, на Волині на цій посаді продовжував працювати М. Черкавський, який ще 18 вересня 1917 р. скерував до Генерального секретаря освіти УЦР доповідну записку щодо українізації шкільництва на Волині. У документі наголошувалося на потребі видання спеціального наказу щодо проведення навчання на українській мові, а також забезпечення учнів підручниками¹⁷².

17 вересня 1918 р. в Житомирському окружному суді була зареєстрована й Луцька повітова «Просвіта». Серед учасників перших зборів товариства, які відбулися в серпні того ж року в приміщенні Луцької братської школи, були Ільченко, П. Голубович, В. Федоренко, Р. Шкляр й ін.¹⁷³ Один із очільників й організаторів Луцької «Просвіти», педагог, церковний і громадський діяч, активний учасник руху за українізацію православного життя в регіоні в міжвоєнний період Іван Власовський (1883–1969 рр.) так писав про генезу цієї структури в регіоні: «...з революцією 1917 року, скрізь по українських містах, містечках і селах виникають т-ва «Просвіти». ...Серед бурхливого моря нескінченних військових і революційних подій, на руїнах життя, спричинених світовою війною, в час повороту з евакуації народних мас, появляються тут паростки організацій, котрі завданням ставили національне усвідомлення і культурне піднесення свого народу...»¹⁷⁴.

Після приходу до влади гетьмана П. Скоропадського на Волині постає й мережа польських Комітетів допомоги, зокрема в Антонінах, Житомирі, Корці, Луцьку, Любарі, Острозі, Рівному, Сарнах тощо. Польський історик Влодзімеж Менджецький зазначає: «Вони відіграли важливу роль як центри підтримки та координації діяльності польської громади в умовах екстремальної небезпеки»¹⁷⁵. Того ж року особливо активізувалася діяльність польських скаутських структур у Волинській губернії¹⁷⁶.

¹⁷¹ Архів Української Народної Республіки. Міністерство внутрішніх справ... С. 14.

¹⁷² Український національно-визвольний рух. Березень–листопад 1917 року. Документи і матеріали... С. 776–778.

¹⁷³ Власовський І. Луцька Просвіта (10 літ просвітянської праці 1918–1928). Львів, 1928. С. 6–7.

¹⁷⁴ Там само.

¹⁷⁵ Mędrzecki W. Przemiany społeczne i polityczne na Wołyniu w latach 1917–1921. S. 148. Див. також: Mędrzecki W. Niemiecka interwencja militarna na Ukrainie w 1918 roku. Warszawa, 2000.

¹⁷⁶ Korzeniowski M. Uchodźcy z Królestwa Polskiego na Wołyniu w latach 1915–1918. *Ucrainica Polonica*. 2004. № 1. S. 145.

Як уже зазначалося вище, поза контролем губернської адміністрації П. Скоропадського залишалися Ковельський і Володимир-Волинський повіти. Незважаючи на союзні відносини між Українською Державою й Австро-Угорщиною найзахідніші терени Волині й надалі були під окупацією. Українські чиновники неодноразово запитували центральні органи влади пояснення щодо статусу тих територій. Повітові управи та міські думи, евакуйовані в Житомир і Новоград-Волинський, постійно порушували питання про повернення у рідні міста.

Окупація цих повітів припинилася з виїздом австро-угорського війська після підписання 11 листопада 1918 р. Комп'єнського перемир'я, фактичного завершення Першої світової війни та розпаду Австро-Угорщини на національні держави. Від'їзд австро-угорського війська з Володимира-Волинського супроводжувався масовими безладами, підпалами, погромами і смертельними випадками. Призначений австро-угорською владою володимир-волинський посадник Л. Мишуга у своїх спогадах говорив, що *«не було дня, щоби не привезено до Управи кілька трупів пробитих або прострілених»*. А у день від'їзду останніх 4000 вояків із 32-тисячного гарнізону біля залізничного вокзалу загинуло близько 80 осіб, зокрема двоє солдатів-чехів. У листопаді 1918 р. ані Українська Держава, ані невдовзі створена Директорія, ані уряд Західноукраїнської Народної Республіки не мали достатньо сил обійняти ці терени. Ситуацією скористалася щойно відновлена Польща¹⁷⁷.

7.6. Доба Директорії УНР (грудень 1918–1921 рр.)

Поразка Центральних держав у Першій світовій війні та припинення збройного протистояння на західному фронті спричинили падіння влади П. Скоропадського в грудні 1918 р. та її перехід до Директорії УНР. Війська Директорії вступили до Луцька вже 22 грудня, де отримали підтримку міської думи. Однак у тодішніх складних суспільно-політичних умовах Директорія не змогла на належному рівні організувати діяльність адміністрації в регіоні¹⁷⁸.

Після перемоги Директорії у Волинській губернії була повністю змінена владна вертикаль. Посаду губернського комісара обійняв Ф. Сумневич – колишній Рівненський повітовий комісар за часів Центральної Ради. Він народився 1885 р. в містечку Курилівка Подільської губернії. Навчався в духовному училищі села Привороття Ушицького повіту, а згодом – у Подільській духовній семінарії в Кам'янці-Подільському. 1911 р. закінчив юридичний факультет Варшавського університету. Упродовж 1914–1917 рр. воював у чині прапорщика. 20 липня 1917 р. його призначили повітовим комісаром Рівненської повітової громадської ради, а вже 6 грудня того ж року – головою Рівненського повіту¹⁷⁹. До губернської земської управи увійшли

¹⁷⁷ Скальський В. Міські голови Володимира-Волинського (1915–1923 рр. ... С. 213.

¹⁷⁸ Лис С. Волинь в Українській революції ... С. 23.

¹⁷⁹ Зубко О. Волинь у подільському серці: Федір Олександрович Сумневич (1885–?). *Літопис Волині*. 2018. Вип. 19. С. 122–130.